

FEJEZETEK A SZLÁV NYELVTUDOMÁNYBÓL,
IRODALOMBÓL ÉS KULTÚRÁBÓL

Szerkesztette
Dudás Mária,
Menyhárt Krisztina

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2019

A KIADVÁNY MEGJELÉNÉSÉT TÁMOGATTA
Budavári Bolgár Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK

Lebovics Viktória

Pátrovics Péter

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ

Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője

Sorozatszerkesztő: Lukács István

A borítót tervezte: Selley Tamás Ottó

Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

ISSN 1789-3976

ISBN 978-963-489-162-8

TARTALOM

Előszó	7
CSÁSZARI ÉVA Élettörténetek és kétnyelvűség	9
DUDÁS ELŐD 18. századi bácskai bunyevác szövegek nyelvi elemzése	21
DUDÁS MÁRIA Öröm és bánat kifejezése a magyar és bolgár frazeológiában	34
FEDOSZOV OLEG Földrajzi nevek és a frazeológia	44
ISTVÁN ANNA Régi magyar képversek szlovák vonatkozásai	53
JAKOVLJEVIĆ DRAGAN A szerb irodalomkritika kialakulása és sajátosságai a Habsburg Monarchia korában	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA Az alkotói folyamat önreflexiója Karel Čapek válogatott műveiben	78
KISS SZEMÁN RÓBERT Régiségek és hamisítások a 19. század eleji szláv kultúrákban	91
LUKÁCS ISTVÁN Mesenovella a századelőn – Ivan Cankar és Balázs Béla	105
LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA A felsőszölnöki nyelvjárás szókinccse	114

MANN JOLÁN	
„Repülünk Pannónia fölött”: Miroslav Krleža útirajzai	127
MENYHÁRT KRISZTINA	
Szűz Mária kultusza a bolgár és a magyar néphitben	138
PAVIČIĆ MLADEN	
Dominik Smole <i>Fekete napok és egy fehér nap</i> című regényéről ...	152
RÁGYANYSZKI GYÖRGY	
A biblikus cseh nyelvű liturgia mítosza a magyarországi szlovák evangélikus gyülekezetekben	164
URKOM ALEKSANDER	
Gazdasági terminológia a magyar-szerb lexikográfiában	175
VIG ISTVÁN	
Újszemponatok a horvát partikula meghatározásához	183
ZSILÁK MÁRIA	
A Várnai csata (1444) utóélete írott forrásokban és a szóbeliségben	194

A BIBLIKUS CSEH NYELVŰ LITURGIA MÍTOSZA A MAGYARORSZÁGI SZLOVÁK EVANGÉLIKUS GYŰLEKEZETEBEN

RÁGYANSZKI GYÖRGY

Abstract: This study presents the development of Biblical Czech language which was also used as official and liturgical language of Lutheran Slovaks in Hungary. Lutheran Slovaks' language norm can be traced back to the Protestant Czech Brothers' Bible translation which was printed in Kralice nad Oslavou between 1579 and 1593. However the language has changed a lot, according to Slovak memory in Hungary the language version of Bible translation is still used in local Lutheran congregations. Present form of Biblical Czech language in Hungary has a lot of Slovak phonetics and morphological elements. Unfortunately this languages version is disappearing but the Slovak congregations try to save form of the Biblical Czech liturgy.

Keywords: Biblical Czech language, diglossia, history of Slovak literary language, Slovaks in Hungary, Tranoscius

Bevezető

A magyarországi szlovák evangélikus gyülekezetek 2017-ben ünnepelték a reformáció 500. évfordulóját, majd egy évvel később Békéscsaba újratelepítésének 300. évfordulóját. A két jubileum felkeltette a magyar és szlovák tudományos élet érdeklődését a protestáns egyházi irodalom iránt; számos konferenciát, ismeretterjesztő előadást és kiállítást szerveztek a reformáció irodalmának örökségéről.

Magyarországi szlovák evangélikus kontextusban elkerülhetetlen a biblikus cseh egyházi irodalom nyelvének vizsgálata. A laikus hívek és népművelők emlékezete szerint a magyarországi evangélikus egyházközségekből a mai napig az 1579-es Kralicei Biblia nyelvén tartanak istentiszteleteket, amelyet a nyelvhasználók és a szakirodalom is biblikus csehként (*biblická čeština*, *bibličtina*) ismer. A biblikus cseh nyelv mellett találkozhatunk az ócseh terminussal is, pl. Tábori György szerint a Tranoscius énekeskönyv nyelve a „16. századi reneszánsz cseh nyelv, amelyet ó-cseh nyelvként is emlegetnek, amely a 17. században

még liturgikus nyelv volt a latin nyelv mellett. A későbbi időben a magyarországi szlovákok körében az ó-cseh nyelv már csak az egyházi liturgián belül – az énekek szövegében – maradt fenn némely egyházi közösségekben egészen a 20. század első feléig” (TÁBORI 1986: 13).

Az ócseh, biblikus cseh terminusok mellett még meg kell említenünk az ószlávot is. Írott formában még nem olvashattam, de istentiszteletek és konferenciák során már elhangzott olyan megállapítás, hogy a magyarországi szlovákok nosztalgiával gondolnak vissza régi ószláv (*starsloviensky*) liturgiájukra. Az ószláv terminus alatt a nyelvtörténet a Cirill és Metód által használt szláv nyelvváltozatot érti, amelyre több biblikus szöveget is lefordítottak, a későbbiek során az ószláv nyelv differenciálódott, több redukciója is létrejött és az ortodox szlávok körében vált liturgikus nyelvvé.

A jelen tanulmány célja ismertetni a Kralicei Biblia nyelvváltozatának elterjedését és módosulását a mai Szlovákia területén a 17. és 18. század folyamán, meghatározni a magyarországi szlovákok egyházi nyelvváltozatának pontos terminusát, feltárni a biblikus cseh nyelv mai helyét és szerepét a magyarországi szlovák evangélikus gyülekezetek értékrendszerében, illetve bemutatni a biblikus cseh kultúra megőrzésének lehetőségeit.

A Kralicei Biblia nyelve

A Kralicei Biblia nyomtatásban megjelent cseh nyelvű protestáns bibliafordítás, amelyet a Cseh Testvérek Szervezete fordított a szent nyelvek alapján, így ez az első cseh bibliafordítás, amely nem a latin Vulgata alapján készült. A Biblia a nyomda városa után kapta nevét, de a szlovák és cseh szakirodalomban szokás Hatkötetes Bibliának (*Šestidílka*) is nevezni, mivel hat részletben jelent meg 1579 és 1593 között. A Biblia első kiadása a Szentírás fordítása mellett gazdag jegyzetapparátust is tartalmaz.

A Biblia fordítói cseh lelkészek voltak, de Izajáš Cibulka szerkesztője idején a szlovák Pavel Jessenius (*Jesenský*) is közreműködött, aki 1589-től a Cseh Testvérek Szervezetének püspöke volt. A Kralicei Biblia fordítói a szent nyelvekből való fordítás mellett azért is úttörő jellegűek, mivel ők vették át először a mai bibliakiadásokban is használt Robert Estien-en-féle verselést. Az

első hatkötetes kiadás csak szűk körben terjedt el, emiatt 1596-ban újból kiadták a fordítást, de már egy kötetben. A második kiadásból kimaradt a gazdag jegyzetapparátus. A revideált fordítást 1613-ban adták ki utoljára Kralicén, az 1620-as fehérhegyi csata után már nem volt lehetőség újbóli kiadására. Újabb teljes protestáns revideált kiadások csak a 18. század elejétől jelentek meg (KLÁTIK 2013: 155–162).

A Kralicei Bibliát nyelvi sajátosságai alapján többen elemezték (ld. KRAJČOVIČ 2002: 79–83; KOMÁREK 2012; DITMANN 2013: 71–78; ŽIGO–HARGAŠOVÁ 2017: 222–251), helyesírási szempontból legfontosabb formai sajátosságai a következők:

- Diakritikus jelek használata (ékezet és lágyságjel).
- A hosszú í magánhangzót a j graféma jelölte (*djlo*).
- Lágyságjellel jelölték a d', t', ň, ř, ž, č mássalhangzókat, de a š jelölésére a dupla ss szolgált (*nasse, wsse*).
- Az ě graféma jelölte az előtte álló mássalhangzó lágyságát (*němý, wěc, pěna*).
- Az y és ý grafémákat nemcsak hagyományos pozícióikban használták, hanem a c, z, s mássalhangzók után is (*cyzý, měšyc, syla*), valamint az i kötőszó helyén és a ney- előtagban (*neywjc*).
- Az ou diftongust au grafémával jelölték (*saud*).
- Megőrizték a w grafémát (=v) és tovább használták a v-clausumot is az u pozíciójában (*včeny = učeny*).
- A j mássalhangzó jelölésére a g grafémát használták (*gegich*), a g graféma jelölését a lágyságjeles ě-vel oldották meg.

A Kralicei Biblia nyelvhasználata a korszak nyelvi normájának számított, hatása nem múlt el a fehérhegyi csata után sem, az ún. cseh testvérek helyesírását (*bratrský pravopis, česko-bratrský pravopis*) egészen a 19. század közepéig használták Csehországban, a magyarországi szlovák evangélikusok a Tranoscus énekeskönyv 1923-as átdolgozásáig. A Kralicei Biblia nyelvezete lehetőséget biztosított kompromisszum kialakítására a nyugat-cseh területek között, valamint a hangtani sajátosságok körében. Habár a fordítók többsége Morvaországban működött, a bibliafordítás megőrizte a nyugati területekre jellemző ou diftongust (s *ženou*), a régebbi aj alak helyett az újabb ej alakot használta (*dey, neydále*), lágyságjelű mássalhangzók után í-t használt az é helyén (*řici*), de meg-

őrizte az *y* és *e* magánhangzókat kemény mássalhangzó után (*mladý, dobrého*), valamint a protetikus *v* nélküli alakokat (*oko*) használta (ŽIGO – HARGAŠOVÁ 2017: 232).

A Kralicei Biblia nyelvváltozata a szlovák evangélikusok körében is elterjedt, azonban a szlovák igényeknek megfelelően kisebb vagy nagyobb mértékben szlovakizált változatban. A cseh irodalmi nyelv történetében a nemzeti ébredés előtti időszakaszban megkülönböztethetünk Fehérhegy előtti és utáni korszakot. A Fehérhegy utáni korszak narratívája említi a csehet, mint Szlovákia területén használt irodalmi nyelvet, azonban szlovakizált jellege miatt nem tárgyalja a szlovák egyházi irodalmat, bár elismeri, hogy a Szlovákia területén keletkezett nyelvtanok a nemzeti mozgalom idejében nagy jelentőséggel bírtak (KOMÁREK 2012: 36).

A biblikus cseh nyelv a mai Szlovákia területén

A biblikus cseh nyelv szlovákiai térnyerése Luther *Kis katekizmusának* bártfai kiadásával datálható (1581), amely egyben az első szlovák nyomtatott könyv is (KOVAČKA 2015). A *Katekizmus* feltételezett fordítója Severín Škultéty bártfai evangélikus lelkész volt, fordítói munkájának hatására számos szlovakizmus került a biblikus cseh szövegbe:

- A hosszú *i*-t *ij*-nek jelölte eltérve a Kralicei Biblia későbbi morva kiadásainak *j* grafémájától (*škonánij, vlastnij, stvořenij*).
- A szuperlatívusz képzőjében a cseh *ney-* alak mellett a szlovák *nay-* előtag is megtalálható (*neyprwe, neypotřebnegšfjý* és *nayhoršfij, naymensšfjyho*).
- Fordításában elmaradt az *‘u > i* típusú cseh hangváltozás (*duš-u*).
- A cseh *ou* diftongus helyett nőnem tárgyesetben a szlovák *u* alakot használta (*zlu, křestiansku, weliku*, de vannak vegyes alakok is: *potřebnu a špafytedlnau věci*).
- A Buoh/Bůh típusú régi diftongus jelölésében nem volt következetes.
- A vocativusi alakok pozíciója gyengült a nominativusi formák használata miatt (*Otče-Otec*) (a nyelvi elemzést bővebben ld. ŽIGO – HARGAŠOVÁ 2017: 230).

Az 1610-es zsolnai zsinatot követően a biblikus cseh nyelv a szlovák evangélikusok liturgikus és egyben hivatalos nyelvévé vált (*oficiálna čeština*). A szlovák nyelvtudomány megkülönböztet normalizált és nem normalizált szlovakizált cseh nyelvváltozatot. A normalizált nyelvváltozat legfőbb jellemzője, hogy használói tudatosan szabályozták, hogy milyen mértékben kívánnak szlovakizmusokat használni, amelyekkel a protestáns szerzők írott vagy beszélt szövegeiket akarták közérthetőbbé tenni.

A szlovák evangélikusok körében használt cseh nyelvváltozatot legegyszerűbben Tobias Masník írta le *Zpráva Pjsma Slowenského jak se ma dobře psati, čjsti y tisknauti* (A szlovák betűvetés avagy hogyan kell helyesen írni, olvasni és nyomtatni, Lőcse, 1696) könyvében. Masník után Daniel Krman vállalkozott egy újabb cseh nyelvtan megírására, azonban Krman 1704-es *Rudimenta Grammaticae Slavicae* (A szláv nyelvtan alapjai) írása kéziratban maradt. Krman nyelvtanának megírása során már nem a Kralicei Biblia legelső kiadását használja normatív mintaként, hanem az 1722-es revideált bibliafordítást és az 1734-es Agendát, amelyeket Bél Mátyással közösen szerkesztett. Rudolf Krajčovič Pavel Doležal 1746-os *Grammatica Slavico-Bohemica* nyelvtanát tekinti „a szlovákiai (biblikus) cseh hivatalos normájának” (KRAJČOVIČ 2002: 79). A három nyelvtan helyesírási és alaktani jellemzésére terjedelmi okokból nem térünk ki. Meg kell azonban említenünk, hogy a problematikával legújabban Zuzana Hargašová foglalkozott, aki a három nyelvtan összehasonlítása és korabeli szövegek vizsgálata után megállapította, hogy „a szlovák irodalmi nyelv történetének kodifikáció előtti újabb korszakában a nyelvi norma stabilizálásának mértéke alacsonynak mondható. Annak ellenére, hogy léteztek relatíve alapos szabályleírások az egyes nyelvi szintek használatáról, az ideális norma nem egyezett a valós nyelvi normával” (HARGAŠOVÁ 2016: 98).

Felmerülhet az a kérdés, hogy a szlovákok miért elégedettek meg a Kralicei Biblia és a revideált kiadások nyújtotta nyelvi normával, miért nem készítettek szlovák nyelvű bibliafordítást és liturgikus kiadványokat. A válasz a szlovák és a cseh nyelv hasonlóságában keresendő. A Kralicei Biblia nyelvezete ki tudta elégíteni a szlovák evangélikusok igényeit, akik amúgy sem rendelkeztek megfelelő intézményi háttérrel egy új fordítás

elkészítéséhez. A szlovák lutheránusokat azonban nem szabad kizárólag a cseh nyelvű protestáns kultúra befogadóiként jellemezni, a szlovák evangélikus írok jelentős mértékben hozzájárultak a cseh nyelvű egyházi irodalom gyarapításához, sőt a cseh nyelvváltozat a szlovákok körében dominánsabb maradt, mint a későbbiekben katolizált csehek között. A biblikus cseh nyelv leginkább a Transcius énekeskönyv kiadásain keresztül hagyományozódott tovább.

A Transcius és a biblikus cseh nyelv

Juraj Tranovský énekeskönyve a szlovák reformáció irodalmának legismertebb és legerjedelmesebb alkotása. Tranovský énekeskönyve először 1636-ban jelent meg Lőcsén. Az énekeskönyv pontos címe *Cithara Sanctorum Apocv. Pjfné Duchownj Staré y Nowé Kterychž Cyrkew Krešťanská pri Weyročnjch Slawnoftch a Památkách Jakož y we wšfelikých potřebách fwých obecnych y obwzlaftnijch profpechem mnohým užívá: Knimžto pridaný gsau Pjfné Dr. M. Luthera wšfecky z Nemecké řeči do naffi Slowanské Přeložené* (Cithara Sanctorum. Régi és új vallásos énekek, amelyeket a keresztény egyház az éves ünnepeken és hétköznapi szükségleteiben használ. Ezekhez hozzáadattak Dr. Luther Márton énekei német nyelvből a mi szláv nyelvünkre fordítva). Az első kiadás 412 éneket tartalmaz, ebből 150 Tranovský saját szerzeménye vagy fordítása.

Az énekeskönyv több mint 200 kiadást élt meg, és az énekek száma a későbbi kiadásokban 1200-ra növekedett. Az evangélikus szlovákok a Biblia és a temetési énekeket tartalmazó Funebrál mellett leginkább a Transcius nyelvezetén keresztül ismerhették meg a biblikus cseh nyelvet. A szlovákiai evangélikusok 1992-ig használták a csehet liturgikus nyelvként, egyes magyarországi szlovák gyülekezetek a szlovák irodalmi nyelv ismertetének hiánya és a hagyományápolás miatt megmaradtak a cseh énekeskönyvnél.

Tranovský énekeskönyvének első kiadása és a Kralicei Biblia nyelvváltozata nem egyezik meg teljesen, már az első 1636-os kiadásban is több hangtani és alaktani szlovakizmust találhatunk:

- Hosszú magánhangzóra végződő melléknevek a cseh rövid alak helyett (*přidaný, přeložené* és *wytisštěné*, nem pedig *přidány, přeloženo*).

- Gyakoriak az eltérő hangtani fejlődéssel összefüggő morfológiai szlovakizmusok (*z českej zemi, v veľkej žalosti*).
- *Archanjel, anjelé* alakok (a cseh *Archanděl, andělé* helyett).
- A szlovák kvantitás szabályai érvényesülnek a feltételezett cseh alakok helyett (*pozdravená, nebesá, chráň, márnnotratný*).
- Felszólító mód formája (*zwoľag* a cseh *zwoleg* helyett).
- Cseh diftongusok hiánya (*wykúpil/wykúpenj, služite, služj, buřka, posluchegme/prislúchagjcy*).
- Szlovakizmus a *preč* határozószó is a cseh *pryč* alakkal szemben (*ginu cestú se preč brali*).
- Nőnem egyes szám genitívusban, datívusban és locatívusban rendszeres a szlovák morfémák előfordulása (*tegtó chvojle, w jedneg době, teg diwneg raddy, s swej mocy, dusse meg, w tweg sprotnosti*).
- Jelen idő egyes szám első személyben a szlovák -m személyrag: *chcem těko ljbát* (további példák és eltérések: ŽIGO – HARGAŠOVÁ 2017: 234–236).

A Tranoscius 1653 és 1696 között megjelent első öt kiadására jellemző leginkább a szlovakizmusok magas száma. A későbbiekben Daniel Krman hatására a hivatalos cseh nyelvi norma jellemezte az énekeskönyv későbbi kiadásait is. A magyarországi szlovák evangélikus közösségek többsége is ezeket a kiadásokat ismerhette és őrizhette meg, ugyanis az alföldi szlovákok betelepülése jellemzően a 18. század elején történt, és később a pozsonyi Evangélikus Líceumban lelkésznek készülő fiatalok is már a hivatalos cseh nyelvi norma szerint nyomtatott énekeskönyvekből tanulhattak, és később azokból énekelhettek gyülekezeteikben.

A Tranoscius nyomtatott kiadványként több megkülönböztető jegggyel is rendelkezik, amely lehetővé tette, hogy az alföldi evangélikus szlovákságot a Tranosciushoz kössék. A szlovákok letelepedését követően a Tranoscius kulturális kóddá vált az Alföldön, vagyis „jel- és szimbólumrendszeré és az ezzel összefüggő értékrendszeré, amely kifejezi a nemzetiségi közösség összetartozását” (TUŠKOVÁ 2013: 103–104). Az énekeskönyveket 1636-tól 1925-ig fraktúrbetűs nyomással nyomtatták, a gót betűs, ún. „švabachos” énekeskönyvek olvasását az evangélikus elemi iskolákban is tanították. A biblikus cseh nyelv használata

olyannyira meghatározó volt, hogy a második világháború végéig a magyarországi evangélikus szlovák olvasókönyvekben nem irodalmi szlovákot, hanem fraktúrbetűvel nyomtatott biblikus csehet tanítottak.

A Tranosciust nem csak a templomi liturgiában és az oktatásban, hanem az otthoni ájtatosság során is használták. Az énekeskönyv az egyes mezőgazdasági munkafázisokhoz és az egyházi ünnepekhez is külön énekeket írt elő. A Tranoscius mint a háztartás legjelentősebb nyomtatott könyve családi krónikaként is szolgált, a kezdőlapokon vagy a könyv utolsó oldalain dokumentálták a legfontosabb családi eseményeket.

A biblikus cseh egyházi kultúra napjainkban

A magyarországi szlovák szociolingvisztikai kutatások kimutatták, hogy „az alföldi szlovákság legidősebb nemzedéke nyelvi értékrendszerében a biblikus cseh nyelv áll első helyen” (ŽILÁKOVÁ 2013a: 87). A nyelvvaltozat ismerői tudatosan megkülönböztették a biblikus cseh nyelvet az általuk beszélt helyi szlovák nyelvjárástól, ettől függetlenül a két nyelvvaltozat kölcsönösen hatott egymásra. A magyar nyelvű hitoktatás és a lakosságcsere következtében a biblikus cseh nyelvű istentiszteletek egyre visszaszorulóban vannak.

A szlovák gyökerű gyülekezetek számára az is kihívás, hogy szlovákul tudó lelkészt találjanak, a biblikus cseh nyelv ismeretét már nem várhatják el a számításba vehető jelöltektől. A két világháború közötti lelkészválasztásokon a gyülekezet még megkövetelte a biblikus cseh nyelv ismeretét, azonban ez ma már nem lehetséges. A történelmi Magyarország területén működő evangélikus líceumok képzéséhez hozzátartozott a biblikus cseh nyelv tanítása is, azonban a pozsonyi és a budapesti evangélikus teológiákon ma már nem követelmény.

A magyarországi szlovák gyülekezetekben az idősebb lelkészek ismerhetik jobban a biblikus cseh liturgia rendjét. Amennyiben a gyülekezet ragaszkodik régi liturgiájához, akkor az istentiszteleteken a biblikus cseh nyelv használata a gyülekezeti éneklés és az igeolvasás során jelenik meg, az igehirdetés már szlovák irodalmi nyelven vagy a helyi nyelvjárásban folyik, a magyarországi szlovákok jellegzetes diglossziája így megszű-

nőben van (a megszűnés folyamatáról bővebben ld. ŽILÁKOVÁ 2013b: 31–40).

A negatív tendenciák ellenére a szlovák közösségek próbálják megőrizni biblikus cseh hagyományaikat. A Szarvas-Újtemplomi Evangélikus Egyházközségben például 2018 óta a nagypénteki magyar nyelvű passiók istentiszteletet szlovák nyelvű úrvacsoraosztás követi. A gyülekezet életében ez rendkívüli alkalom, mivel ezt megelőzően az 1950-es években énekeltek utoljára a biblikus cseh liturgia szerint. Az úrvacsorát osztó Nobik Erzsébet lelkész és segítője Mótyán Tibor felelevenítik a szlovák evangélikus istentiszteletek liturgikus sajátosságait és a hívekkel újból felfedezik a Transcius énekeskönyv énekeit. Az úrvacsorai liturgia során a lelkész a magyar liturgiához képest többet van háttal a gyülekezetnek, recitativo éneklí a szerzési igéket és az istentisztelet végén énekelve ad Ároni áldást.

A liturgikus hagyományok megőrzése mellett fontos a bibliikus cseh nyelvhez köthető tárgyi kultúra megőrzése is. Egyelőre csak lelkes helyi gyűjtők vállalkoztak a kidobásra ítélt Transciusok és más egyéb egyházi kiadványok gyűjtésére (Kiszely András Békéscsabán, Mótyán Tibor Szarvason és Juraj Anton Dolnozemský Tótkomlóson). Ahogyan azt István Anna is említi: „sajnos arról sehol nincs adat, hogy pontosan hány Transcius maradt meg az utókor számára és arra sincs, hogy ezek közül melyek a legrégebben nyomtatottak” (ISTVÁN 2018: 115).

Összegzés

A magyarországi szlovák és a szlovákiai evangélikusok emlékezetében a mai napig él a régi biblikus cseh nyelv hagyománya. A hazai és a szlovákiai laikus narratíva szerint a liturgiában használt cseh nyelvű szövegek biblikus cseh nyelvváltozatban keletkeztek, amely megegyezik a Kralicei Biblia első kiadásának nyelvével. A szlovák irodalmi nyelvtörténet legújabb kutatásai is megerősítik, hogy a Kralicei Biblia meghatározta a szlovák protestáns irodalom nyelvezetét, azonban már a legelső szlovák evangélikus kiadványok is hangtani és alaktani szlovakizmuskat tartalmaztak. A magyarországi evangélikus szlovákok liturgikus nyelvére a megfelelő nyelvtörténeti terminus a szlovákizált cseh lenne.

A biblikus cseh fontos eleme a hazai nemzetiség értékrend-szerének, azonban egyre kevesebben használják aktívan. Az alföldi szlovákokra jellemző diglosszia megszűnőben van, és a biblikus csehnek hirdetett istentiszteletek sokszor már csak a liturgia szintjén köthetőek a hagyományos egyházi kultúrához, nyelvi szempontból a helyi nyelvjárás és a szlovák irodalmi nyelv sajátos keverékét alkotják.

BIBLIOGRÁFIA

- DITMANN Robert, 2013: Jazyková stránka Bible Kralické. *Za kralickou do Kralic aneb 400. výročí Bible kralické*. Brno: Moravské zemské múzeum, 71–78.
- HARGAŠOVÁ Zuzana, 2016: *Vývin jazykovej normy v mladšom predpisovnom období slovenčiny (so zameraním na deklináciu substantív)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- ISTVÁN Anna, 2018: A magyarországi szlovákok evangélikus énekeskönyve és irodalomtörténeti hagyományai. *Reformáció és kánon a szláv irodalomban, kultúrában és nyelvekben*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 105–116.
- KLÁTIK Miloš, 2013: Kralická Biblia na území dnešného Slovenska. *Za kralickou do Kralic aneb 400. výročí Bible kralické*. Brno: Moravské zemské múzeum, 155–162.
- KOMÁREK Miroslav, 2012: *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host.
- KOVAČKA Miloš (Szerk.), 2015: *Bardejovský katechizmus z roku 1581. najstaršia slovenská kniha. Filologické, teologické a bibliografické štúdie, textologická a grafická rekonštrukcia poškodeného korpusu unikátneho výtlačku*. Martin: Slovenská národná knižnica.
- KRAJČOVIČ Rudolf – ŽIGO Pavol, 2002: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.
- TÁBORI György, 1986: *A rézveretes Tranoscius. A magyarországi evangélikus szlovákok régi, vallásos énekeskönyve*. Békéscsaba: Békés Megyei Tanács.

- TUŠKOVÁ Tünde, 2013: *Tranoscius ako symbol a kultúrny kód dolnozemských evanjelikov. Evanjelická cirkev v živote dolnozemských Slovákov*. Nadlak: Evanjelický luteránsky cirkevný zbor v Nadlaku, 102-107.
- ŽIGO Pavol - HARGAŠOVÁ Zuzana, 2017: *Reformácia ako vplyv mentálnej a duchovnej zmeny na slovenské jazykové prostredí. Studia Academica Slovaca 46*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 222-251.
- ŽILÁKOVÁ Mária, 2013a: *Ambivalentný vzťah dolnozemských evanjelických farárov k štúrovčine. Evanjelická cirkev v živote dolnozemských Slovákov*. Nadlak: Evanjelický luteránsky cirkevný zbor v Nadlaku, 87-100.
- -, 2013b: *Fenomén na ústupe: diglosia Slovákov v Maďarsku. Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 31-40.